

บทที่ 5

รูปแบบการปกครองที่จัดตั้งและมีพื้นที่ดำเนินการในเขตพื้นที่ตำบล

หน่วยการปกครองที่มีอยู่ในเขตพื้นที่ตำบลต่าง ๆ โดยทั่วไปจะมีทั้งหน่วยการปกครองที่เป็นการบริหารราชการส่วนภูมิภาค และหน่วยการปกครองที่เป็นการบริหารราชการส่วนท้องถิ่น อยู่ในเขตพื้นที่ตำบลเดียวกัน ดังนั้น การนำเสนอข้อมูลรูปแบบการปกครองที่จัดตั้งและมีพื้นที่ดำเนินการในเขตพื้นที่ตำบลในบทนี้ จึงเสนอเนื้อหาโดยแบ่งออกเป็น 2 ส่วน ดังนี้

1. รูปแบบการปกครองที่เป็นการบริหารราชการส่วนภูมิภาคในตำบล
2. รูปแบบการปกครองที่เป็นการบริหารราชการส่วนท้องถิ่นในตำบล

รูปแบบการปกครองที่เป็นการบริหารราชการส่วนภูมิภาคในตำบล

การบริหารราชการส่วนภูมิภาคของไทย แบ่งการปกครองออกเป็น 5 ระดับ คือ จังหวัด อำเภอ กิ่งอำเภอ ตำบล และหมู่บ้าน โดยการปกครองจังหวัด และอำเภอ เป็นไปตามพระราชบัญญัติระเบียบบริหารการแผ่นดิน พ.ศ.2534 การปกครองกิ่งอำเภอ ตำบล หมู่บ้าน เป็นไปตามพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พระพุทธศักราช 2457 โดยรูปแบบการปกครองที่เป็นหน่วยการบริหารราชการส่วนภูมิภาคในระดับตำบล คือ ตำบลและหมู่บ้าน ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

ตำบล

อำเภอและกิ่งอำเภอ แบ่งการปกครองออกเป็น ตำบล ซึ่งตำบลเป็นหน่วยการปกครองส่วนภูมิภาคที่มีมาตั้งแต่สมัยโบราณ โดยกฎหมายที่วางระเบียบการจัดการปกครองตำบลไว้ คือ พระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พระพุทธศักราช 2457

1. การจัดตั้งตำบล

การจัดตั้งตำบลตามหลักการที่ปฏิบัติอยู่เวลานี้ เป็นอำนาจของผู้ว่าราชการจังหวัดที่จะพิจารณากำหนดเขตปกครอง แล้วรายงานไปยังกระทรวงมหาดไทย เพื่อออกประกาศกระทรวงมหาดไทยจัดตั้งตำบลขึ้น โดยประกาศในราชกิจจานุเบกษา ซึ่งการที่จะจัดตั้งตำบลจะต้องดำเนินการตามพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พระพุทธศักราช 2457 และหลักเกณฑ์ตามที่คณะรัฐมนตรีกำหนด

พระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พระพุทธศักราช 2457 ได้วางหลักเกณฑ์การจัดตั้งตำบล ไว้ดังนี้¹

¹ พระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พระพุทธศักราช 2457, มาตรา 29.

- 1) ต้องมีหมู่บ้าน รวบรวม 20 หมู่บ้าน
- 2) ต้องกำหนดเขตตำบลไว้ให้ชัดเจน และจดเขตตำบลอื่นทุกด้าน ถ้าไม่มีสิ่งธรรมชาติเป็นเครื่องหมายกำหนดเขต เช่น ลำห้วย หนอง คลอง บึง บาง ก็จัดให้มีหลักป้ายกำหนดเขตไว้เป็นสำคัญ

คณะรัฐมนตรีได้มีมติเมื่อวันที่ 14 พฤษภาคม 2539 กำหนดหลักเกณฑ์การจัดตั้งตำบลไว้ โดยแบ่งออกเป็น 2 กรณี ดังนี้²

กรณีชุมชนหนาแน่น

- 1) มีราษฎรไม่น้อยกว่า 4,800 คน หรือ
- 2) มีหมู่บ้านไม่น้อยกว่า 8 หมู่บ้าน
- 3) ต้องได้รับความเห็นชอบจากสภาตำบล หรือสภาองค์การบริหารส่วนตำบล และที่ประชุมหัวหน้าส่วนราชการประจำอำเภอ

กรณีเป็นชุมชนห่างไกล

- 1) มีราษฎรไม่น้อยกว่า 3,600 คน หรือ
- 2) มีหมู่บ้านไม่น้อยกว่า 6 หมู่บ้าน
- 3) ชุมชนใหม่ห่างจากชุมชนเดิมไม่น้อยกว่า 6 กิโลเมตร
- 4) ต้องได้รับความเห็นชอบจากสภาตำบล หรือสภาองค์การบริหารส่วนตำบล และที่ประชุมหัวหน้าส่วนราชการประจำอำเภอ

ในอดีตที่ผ่านมา มีการจัดตั้งตำบลเพิ่มขึ้นทุกปี ปัจจุบันมีจำนวนตำบลทั้งสิ้น 7,255 ตำบล³ (ไม่นับรวมแขวงในเขตกรุงเทพมหานคร)

² หนังสือสำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี ที่ นร 0214/6709 ลงวันที่ 23 พฤษภาคม 2539

³ กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย, ประกาศกรมการปกครอง เรื่องแจ้งข้อมูลทางการปกครอง, ลงวันที่ 14 มกราคม 2541.

ตารางที่ 1 แสดงสถิติจำนวนตำบล ปี 2531 - 2540

ปี พ.ศ.	จำนวนตำบล	เพิ่มขึ้น
2531	6,659	-
2532	6,756	97
2533	6,853	97
2534	6,954	101
2535	7,052	98
2536	7,156	104
2537	7,159	3
2538	7,255	96
2539	7,255	-
2540	7,255	-

ที่มาของข้อมูล สำนักบริหารการปกครองท้องที่ กรมการปกครอง

ตั้งแต่ปี 2539 เป็นต้นมา กระทรวงมหาดไทยไม่ได้ดำเนินการจัดตั้งตำบลเพิ่มขึ้นอีก ทั้งนี้เนื่องจากคณะกรรมการกฤษฎีกา (กรมการร่างกฎหมายคณะที่ 5) ได้มีความเห็นว่า เมื่อตำบลใดได้รับการจัดตั้งและมีการบริหารงานตามพระราชบัญญัติสภาตำบล และองค์การบริหารส่วนตำบล พ.ศ. 2537 แล้ว กระทรวงมหาดไทยไม่อาจอาศัยอำนาจตามกฎหมายลักษณะปกครองท้องที่ ในอันที่จะประกาศเปลี่ยนแปลงเขตตำบลใด ๆ ได้อีก คงมีอำนาจเปลี่ยนแปลงได้เฉพาะเขตหมู่บ้านภายในตำบลเท่านั้น⁴ ซึ่งปัจจุบันทุกตำบลได้มีการจัดตั้งสภาตำบลหรือองค์การบริหารส่วนตำบลแล้ว

2. การจัดระเบียบปกครองตำบล

ตามพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พ.ศ.2457 ได้กำหนดให้มีเจ้าหน้าที่และคณะกรรมการปกครองตำบลไว้ ดังนี้

⁴ หนังสือสำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา ที่ นร 0601/789 ลงวันที่ 30 พฤศจิกายน 2538

- 1) กำนัน
- 2) แพทย์ประจำตำบล
- 3) สารวัตรกำนัน
- 4) คณะกรรมการตำบล

กำนัน ในตำบลหนึ่งมีกำนันคนหนึ่ง มีอำนาจหน้าที่ปกครองราษฎรที่อยู่ในตำบลนั้น กำนันเป็นผู้ได้รับเลือกจากราษฎรในตำบลโดยตรง และต้องเป็นผู้ใหญ่บ้านมาก่อน และเมื่อราษฎรเลือกผู้ใดแล้ว นายอำเภอต้องรายงานไปยังผู้ว่าราชการจังหวัด เพื่อออกหนังสือสำคัญให้ไว้เป็นหลักฐาน กำนันต้องอยู่ภายใต้บังคับบัญชาของนายอำเภอ มีฐานะเป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐ ไม่มีฐานะเป็นข้าราชการพลเรือนตามระเบียบข้าราชการพลเรือน เพราะมิได้รับเงินเดือนจากเงินงบประมาณแผ่นดินประเภทเงินเดือน

แพทย์ประจำตำบล ในตำบลหนึ่งต้องมีแพทย์ประจำตำบลคนหนึ่งตามพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ มาตรา 45 ผู้ที่จะเป็นแพทย์ประจำตำบลได้ ต้องมีลักษณะดังนี้

- (1) มีความรู้ในวิชาการแพทย์
- (2) มีสัญชาติไทย
- (3) มีถิ่นที่อยู่ในตำบลนั้น เว้นแต่จะเป็นแพทย์ประจำตำบลใกล้เคียง และได้รับ

แต่งตั้งให้เป็นแพทย์ประจำ 2 ตำบล แพทย์ประจำตำบลนี้เป็นตำแหน่งที่ได้รับแต่งตั้งจากผู้ว่าราชการจังหวัด

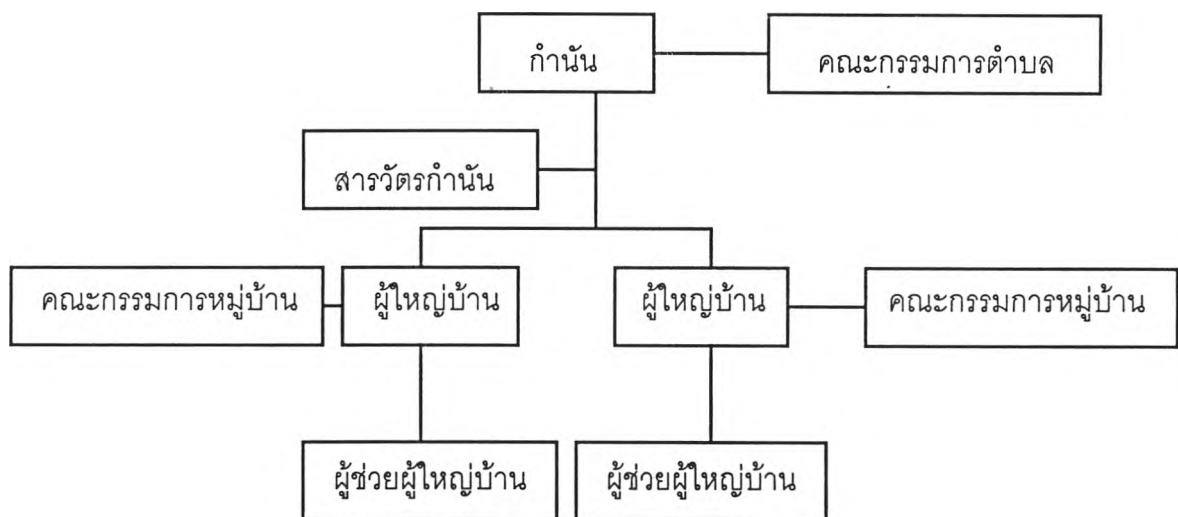
สารวัตรกำนัน ในตำบลหนึ่งมีสารวัตรสำหรับเป็นผู้ช่วยและรับใช้กำนัน 2 คน บุคคลที่จะเป็นสารวัตรกำนันนั้น ตามมาตรา 44 แห่งพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ กำนันมีสิทธิที่จะเลือกสรรได้ แต่จะต้องได้รับความเห็นชอบของผู้ว่าราชการจังหวัดก่อน กำนันมีอำนาจที่จะเปลี่ยนสารวัตรกำนันได้ แต่การตั้งสารวัตรกำนันใหม่ ต้องได้รับความเห็นชอบจากผู้ว่าราชการจังหวัดก่อน เช่นกัน

คณะกรรมการตำบล พระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ ฉบับที่ 2 พ.ศ.2486 ได้บัญญัติให้มีคณะกรรมการตำบลขึ้นอีกด้วย ส่วนประกอบของคณะกรรมการตำบล ได้มีการแก้ไขโดยพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ ฉบับที่ 4 พ.ศ.2510 ดังนี้ คณะกรรมการตำบลประกอบด้วย

1. กำหนดห้องที่เป็นประธาน
 2. ผู้ใหญ่บ้านทุกหมู่บ้านในตำบลนั้น และแพทย์ประจำตำบลเป็นกรรมการตำบลโดยตำแหน่ง
 3. กรรมการซึ่งแต่งตั้งขึ้นคือ ครูประชาบาลในตำบลนั้น 1 คน และกรรมการหมู่บ้านผู้ทรงคุณวุฒิ หมู่บ้านละ 1 คน เป็นกรรมการตำบลผู้ทรงคุณวุฒิ โดยนายอำเภอเป็นผู้คัดเลือก แล้วรายงานไปยังผู้ว่าราชการจังหวัด เพื่อออกหนังสือสำคัญให้ไว้เป็นหลักฐาน
- ปัจจุบันคณะกรรมการตำบลไม่มีการดำเนินการแต่อย่างใด

แผนภูมิ

การจัดรูปการปกครองตำบล หมู่บ้าน ตามพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พระพุทธศักราช 2457

หมู่บ้าน

หมู่บ้านเป็นหน่วยการปกครองส่วนภูมิภาคที่เล็กที่สุดในปัจจุบัน ซึ่งจัดตั้งขึ้นตามพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พระพุทธศักราช 2457 โดยให้มีราษฎรในท้องที่นั้นผู้หนึ่งเป็นผู้ปกครอง และเป็นตัวแทนของชนกลุ่มนั้น เพื่อดำเนินกิจการทั้งปวงที่เกี่ยวกับผลประโยชน์ของคนกลุ่มนั้น และเพื่อประโยชน์ในการติดต่อประสานงานกับรัฐบาล ซึ่งจะให้ความคุ้มครองและส่งเสริมความเป็นอยู่ของราษฎรในท้องที่ให้ดีขึ้น การจัดตั้งหมู่บ้านอาจเกิดขึ้นได้ 3 ลักษณะ คือ หมู่บ้าน (ธรรมดา) หมู่บ้านชั่วคราว และหมู่บ้านอาสาพัฒนาและป้องกันตนเอง (อพป.) ซึ่งแต่ละลักษณะมีรายละเอียด ดังนี้

1. การจัดตั้งหมู่บ้าน

การจัดตั้งหมู่บ้านตามหลักการที่ปฏิบัติอยู่เวลานี้ เป็นอำนาจของผู้ว่าราชการจังหวัดที่จะมีประกาศจัดตั้งหมู่บ้านขึ้นใหม่ แต่ทั้งนี้การจัดตั้งจะต้องขอความเห็นชอบและได้รับอนุมัติจากกระทรวงมหาดไทยก่อนจึงจะจัดตั้งได้ และการจัดตั้งหมู่บ้านจะต้องดำเนินการตามพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พระพุทธศักราช 2457 และหลักเกณฑ์ตามที่คณะรัฐมนตรีกำหนด

ตามพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พระพุทธศักราช 2457 ได้วางหลักเกณฑ์การจัดตั้งหมู่บ้านไว้ โดยต้องยึดถือหลักเกณฑ์ใด หลักเกณฑ์หนึ่งใน 2 ประการ ดังนี้⁵

1) จำนวนราษฎร ถ้าท้องที่ใดมีราษฎรอยู่หนาแน่นเป็นจำนวนมาก ถึงแม้ว่าจำนวนบ้านจะมีน้อย ก็ให้ถือเอาจำนวนราษฎรเป็นเกณฑ์พิจารณาในการจัดตั้งหมู่บ้าน กล่าวคือเมื่อมีราษฎรประมาณ 200 คน ก็จัดตั้งเป็นหมู่บ้านได้

2) จำนวนบ้าน ถ้าท้องที่ใดมีราษฎรไม่หนาแน่น และตั้งบ้านเรือนอยู่กระจัดกระจาย อยู่ห่างไกลกัน ให้ถือจำนวนบ้านเป็นเกณฑ์พิจารณาในการจัดตั้งหมู่บ้าน เมื่อมีบ้านไม่ต่ำกว่า 5 บ้าน ก็จัดตั้งเป็นหมู่บ้านได้

คณะรัฐมนตรีได้มีมติเมื่อวันที่ 14 พฤษภาคม 2539 กำหนดหลักเกณฑ์การจัดตั้งหมู่บ้านไว้ โดยแบ่งออกเป็น 2 กรณี ดังนี้⁶

กรณีชุมชนหนาแน่น

- 1) เป็นชุมชนที่มีราษฎรไม่น้อยกว่า 1,200 คน หรือมีจำนวนบ้านไม่น้อยกว่า 240 บ้าน
- 2) เมื่อแยกหมู่บ้านใหม่แล้ว หมู่บ้านใหม่ต้องมีราษฎรไม่น้อยกว่า 600 คน หรือมีจำนวนบ้านไม่น้อยกว่า 120 บ้าน
- 3) ต้องได้รับความเห็นชอบจากคณะกรรมการหมู่บ้าน สภาตำบลหรือสภาองค์การบริหารส่วนตำบล และที่ประชุมหัวหน้าส่วนราชการประจำอำเภอ

⁵ พระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พระพุทธศักราช 2457, มาตรา 8.

⁶ หนังสือสำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี ที่ นร 0214/6709 ลงวันที่ 23 พฤษภาคม

กรณีเป็นชุมชนห่างไกล

- 1) เป็นชุมชนที่มีราษฎรไม่น้อยกว่า 600 คน หรือมีจำนวนบ้านไม่น้อยกว่า 120 บ้าน
- 2) เมื่อแยกหมู่บ้านใหม่แล้ว หมู่บ้านใหม่ต้องมีราษฎรไม่น้อยกว่า 200 คน หรือมีจำนวนบ้านไม่น้อยกว่า 40 บ้าน
- 3) ชุมชนใหม่ห่างจากชุมชนเดิมไม่น้อยกว่า 6 กิโลเมตร
- 4) ต้องได้รับความเห็นชอบจากคณะกรรมการหมู่บ้าน สภาตำบลหรือสภาองค์การบริหารส่วนตำบล และที่ประชุมหัวหน้าส่วนราชการประจำอำเภอ

คำว่า "ราษฎร" ที่นำมาพิจารณาในการจัดตั้งหมู่บ้าน หมายถึง ผู้ที่อาศัยอยู่ในท้องถิ่นนั้น โดยไม่คำนึงถึงเรื่องสัญชาติ เชื้อชาติและอายุ แต่ราษฎรผู้มีสิทธิ์เลือกผู้ใหญ่บ้านจะต้องมีคุณสมบัติตามที่กำหนดไว้ในพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พระพุทธศักราช 2457

คำว่า "บ้าน" ที่นำมาพิจารณาในการจัดตั้งหมู่บ้านตามพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พระพุทธศักราช 2457 มาตรา 7 ได้ให้ความหมายไว้ว่า บ้าน หมายความว่า เรือนหลังเดียวหรือหลายหลังก็ตาม ซึ่งอยู่ในเขตที่มีเจ้าของเป็นอิสระส่วนหนึ่ง ให้นับว่าเป็นบ้านหนึ่ง ห้องแถวแพ หรือเรือลำซึ่งจอดประจำอยู่ ณ ที่ใด ถ้ามีเจ้าของหรือผู้เช่าครอบครองเป็นอิสระต่างหากห้องหนึ่งหลังหนึ่ง หรือหมู่หนึ่ง ในส่วนที่มีเจ้าของหรือผู้เช่าคนหนึ่ง ให้นับว่าเป็นบ้านหนึ่งเหมือนกัน ฉะนั้น จึงเท่ากับถือจำนวนบ้านอันแท้จริง

การจัดตั้งหมู่บ้านนั้น ผู้ว่าราชการจังหวัดเป็นผู้มีอำนาจพิจารณากำหนดเขต และประกาศตั้งขึ้นได้โดยอาศัยหลักเกณฑ์ในการพิจารณาดังกล่าวแล้ว แต่จะต้องได้รับความเห็นชอบจากกระทรวงมหาดไทยก่อน สำหรับการเปลี่ยนแปลงเขตหมู่บ้านในท้องที่ตำบลเดียวกันและอำเภอเดียวกันนั้น ผู้ว่าราชการจังหวัดมีอำนาจเปลี่ยนแปลงได้เช่นเดียวกันกับการจัดตั้ง แต่ต้องรายงานขอความเห็นชอบจากกระทรวงมหาดไทย การจัดตั้งหมู่บ้านมีการดำเนินการเป็นประจำทุกปี ปัจจุบันมีหมู่บ้านทั่วประเทศทั้งสิ้น 67,884 หมู่บ้าน⁷ (ไม่รวมหมู่บ้านชั้นนอกของกรุงเทพมหานคร)

⁷ กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย, ประกาศกรมการปกครอง เรื่อง แจ่งข้อมูลทางการปกครอง. ลงวันที่ 14 มกราคม 2541

ตารางที่ 2 แสดงสถิติจำนวนหมู่บ้าน ปี 2531 - 2540

ปี พ.ศ.	จำนวนตำบล	เพิ่มขึ้น
2531	60,536	-
2532	61,411	875
2533	62,373	962
2534	63,364	991
2535	64,312	948
2536	65,277	965
2537	65,170	107
2538	66,097	925
2539	66,974	877
2540	67,884	910

ที่มาของข้อมูล สำนักบริหารการปกครองท้องที่ กรมการปกครอง

2. การจัดระเบียบปกครองหมู่บ้าน

ในการปกครองหมู่บ้านหนึ่ง ๆ กำหนดให้มีเจ้าหน้าที่และคณะกรรมการปกครอง
ดังนี้

1. ผู้ใหญ่บ้าน
2. ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน
3. คณะกรรมการหมู่บ้าน

ผู้ใหญ่บ้าน ตามพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พระพุทธศักราช 2457 มาตรา 9 กำหนดให้หมู่บ้านหนึ่งมีผู้ใหญ่บ้านคนหนึ่ง มีอำนาจหน้าที่ปกครองราษฎรที่อยู่ในเขตหมู่บ้านนั้น ผู้ใหญ่บ้านเป็นผู้ที่ได้รับเลือกจากราษฎรในหมู่บ้าน โดยต้องเป็นผู้ที่มีคุณสมบัติตามที่กำหนดไว้สำหรับผู้ใหญ่บ้าน และราษฎรมีสิทธิเลือกผู้ใหญ่บ้านได้ ก็ต้องมีคุณสมบัติตามที่กำหนดไว้ในพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พระพุทธศักราช 2457 เช่นเดียวกัน ซึ่งรายละเอียดเกี่ยวกับเรื่องนี้ได้กล่าวไว้แล้วในบทที่ 4 ในส่วนที่กล่าวถึงการเข้าสู่ตำแหน่งของกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน

ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน ตำแหน่งผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านเพิ่งจะกำหนดให้มีขึ้นครั้งแรกตามพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ ฉบับที่ 2 พ.ศ.2486 ซึ่งได้บัญญัติให้มีตำแหน่งผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านขึ้นทุกหมู่บ้าน และจะมีกี่คนก็ได้ สุดแต่นายอำเภอจะเห็นสมควร แต่อย่างน้อยต้องมี 2 คน ต่อมาพระราชบัญญัติปกครองท้องที่ ฉบับที่ 4 พ.ศ.2510 ได้บัญญัติให้มีผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านฝ่ายรักษาความสงบขึ้น และให้ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านที่มีอยู่เดิมเป็นผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านฝ่ายปกครอง สำหรับผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านฝ่ายรักษาความสงบนี้ ไม่ได้บังคับว่าจะต้องตั้งขึ้นทุกหมู่บ้าน ให้ตั้งขึ้นได้ตามหมู่บ้านที่ผู้ว่าราชการจังหวัดเห็นสมควร ซึ่งในทางปฏิบัติตั้งแต่เฉพาะในหมู่บ้านที่มีความไม่สงบ การแต่งตั้งผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านทั้ง 2 ฝ่ายนี้ ให้กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน เป็นผู้คัดเลือกจากบุคคลที่มีคุณสมบัติอย่างเดียวกับผู้ใหญ่บ้าน เมื่อคัดเลือกได้แล้ว กำนันต้องเสนอให้นายอำเภอออกหนังสือสำคัญให้ เป็นหลักฐาน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านทั้ง 2 ฝ่าย อยู่ในตำแหน่งได้คราวละ 5 ปี

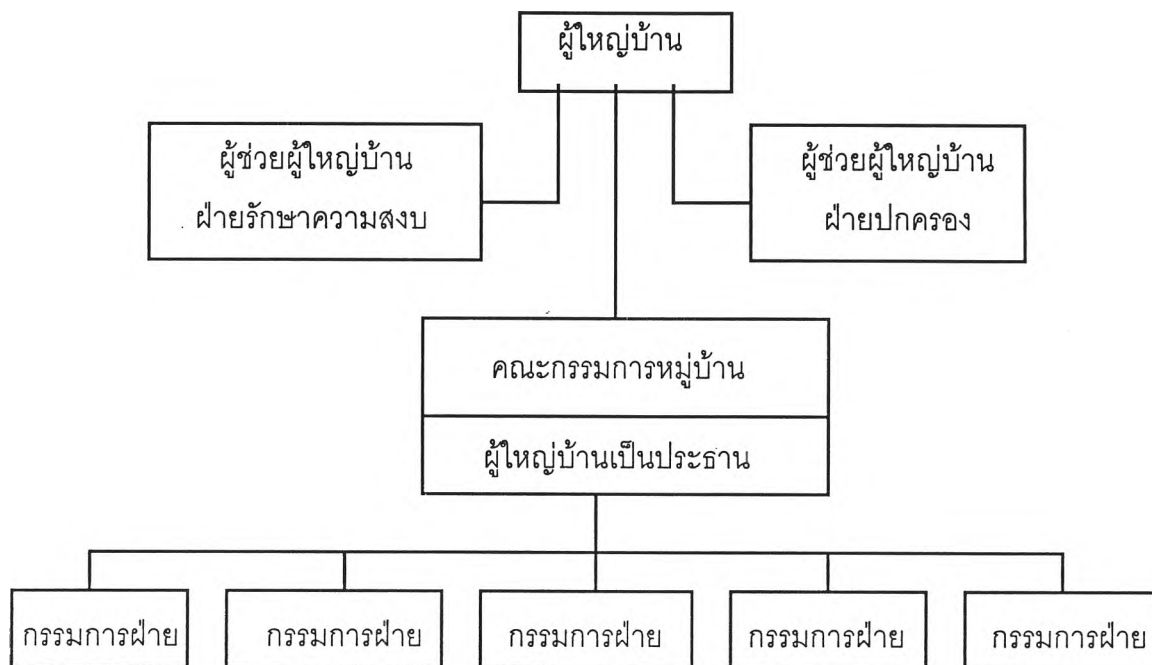
คณะกรรมการหมู่บ้าน ในการปกครองหมู่บ้านนั้น นอกจากมีผู้ใหญ่บ้านและผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านเป็นเจ้าหน้าที่แล้ว ยังมีคณะกรรมการหมู่บ้าน ประกอบด้วย

1. ผู้ใหญ่บ้าน เป็นประธานโดยตำแหน่ง
2. ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านฝ่ายปกครอง เป็นกรรมการหมู่บ้านโดยตำแหน่ง
3. ผู้ซึ่งราษฎรเลือกตั้งเป็นกรรมการหมู่บ้านผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวนตามที่นายอำเภอ

เห็นสมควร แต่ต้องไม่น้อยกว่า 2 คน กรรมการหมู่บ้านผู้ทรงคุณวุฒินั้นต้องมีสัญชาติไทยและมีคุณสมบัติเช่นเดียวกับผู้ที่สิทธิจะได้รับเลือกเป็นผู้ใหญ่บ้าน กรรมการหมู่บ้านผู้ทรงคุณวุฒิ เป็นผู้ที่ได้รับเลือกตั้ง โดยราษฎรผู้มีสิทธิเลือกตั้งผู้ใหญ่บ้านเป็นผู้เลือก โดยนายอำเภอเป็นประธาน พร้อมด้วยกำนันและผู้ใหญ่บ้าน ในตำบลนั้นอย่างน้อย 1 คน เมื่อราษฎรเลือกได้แล้ว นายอำเภอต้องออกหนังสือสำคัญให้ไว้เป็นหลักฐาน วิธีเลือกจะกระทำโดยลับหรือเปิดเผยก็ได้ แล้วแต่นายอำเภอจะเห็นสมควร กรรมการหมู่บ้านผู้ทรงคุณวุฒิ อยู่ในตำแหน่งได้คราวละ 5 ปี ถ้าตำแหน่งนี้ว่างลงก่อนถึงคราวออกตามวาระ ต้องมีการเลือกตั้งขึ้นแทนให้เต็มตำแหน่งที่ว่าง ภายใน 60 วัน นับแต่วันที่ตำแหน่งนั้นว่าง แต่ถ้าตำแหน่งว่างลงก่อนถึงกำหนดออกตามวาระไม่เกิน 180 วัน จะไม่เลือกตั้งขึ้นแทนก็ได้

คณะกรรมการหมู่บ้านมีหน้าที่เสนอข้อแนะนำ และให้คำปรึกษาต่อผู้ใหญ่บ้าน

แผนภูมิ
แสดงการจัดรูปการปกครองหมู่บ้านตามพระราชบัญญัติ
ลักษณะปกครองท้องที่ พระพุทธศักราช 2457

3. การจัดตั้งหมู่บ้านชั่วคราว⁸

หมู่บ้านตามที่กล่าวมาข้างต้น เป็นหมู่บ้านที่จัดตั้งขึ้นตามปกติ แต่ตามพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พระพุทธศักราช 2457 ได้บัญญัติถึงหมู่บ้านชั่วคราวไว้ด้วย คือ ถ้าในท้องที่อำเภอใดมีราษฎรไปชุมนุมทำการอาชีพเฉพาะในบางฤดูกาล เช่น ไปชุมนุมกันจับปลาในหนองน้ำหรือบึงในฤดูฝน เห็นว่าควรจะจัดให้มีการปกครองสำหรับชุมชนนั้นขึ้นเป็นการชั่วคราว ตามสภาพของเหตุการณ์ หากว่ามีจำนวนคนประมาณ 200 คน เพื่อความสะดวกในการปกครองก็ให้นายอำเภอซึ่งเป็นเจ้าของท้องที่จัดการประชุมราษฎรในชุมชนนั้น เลือกหัวหน้าขึ้นมาคนหนึ่งเป็นผู้ปกครอง เรียกว่า “ว่าที่ผู้ใหญ่บ้าน” ทำการปกครองและติดต่อประสานงานกับทางราชการ

ผู้ที่จะเป็นว่าที่ผู้ใหญ่บ้านได้ ต้องมีคุณสมบัติเช่นเดียวกับผู้ที่จะเป็นผู้ใหญ่บ้านตามปกติ เว้นแต่ไม่จำเป็นต้องเป็นเจ้าของบ้าน เพราะตำแหน่งว่าที่ผู้ใหญ่บ้านเป็นตำแหน่งชั่วคราว ราษฎรที่ไปชุมนุมทำงานอยู่ ณ ที่นั้นก็ไม่มีบ้านของตนเป็นภูมิสำเนาในท้องที่นั้น แต่อำนาจหน้าที่ของว่าที่ผู้ใหญ่บ้าน มีเหมือนกับผู้ใหญ่บ้านธรรมดา

⁸ พระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พระพุทธศักราช 2457 มาตรา 22 - 26.

วิธีการเลือกที่ผู้ใหญ่บ้าน เมื่อประชาชนมาชุมนุมกันเลือกผู้ที่จะดำรงตำแหน่ง
 ว่าผู้ใหญ่บ้านได้แล้ว นายอำเภอก็รายงานขอหมายตั้งไปยังผู้ว่าราชการจังหวัด เพื่อมีหมายตั้งให้
 ดำรงตำแหน่ง ซึ่งจะต้องระยะเวลาไว้ให้ชัดเจนว่า เป็นผู้ใหญ่บ้านตั้งแต่เดือนใด ถึงเดือนใดเป็นการ
 แน่นนอน ตามกำหนดฤดูกาลที่ราษฎรจะตั้งชุมนุมกันอยู่ ณ ที่นั้น เมื่อราษฎรแยกย้ายกันไป หมู่บ้าน
 ชั่วคราวและว่าผู้ใหญ่บ้านก็หมดสภาพไปด้วย หมู่บ้านชั่วคราวนี้ขึ้นต่อกำนันในตำบล ซึ่งเป็นที่ตั้ง
 ของ หมู่บ้านชั่วคราว เว้นแต่ว่าท้องที่ที่เป็นป่าเปลี่ยวห่างไกลจากที่พักของกำนัน เมื่อมีคนไปตั้ง
 อยู่มาก ถ้าจำเป็นต้องมีกำนันต่างหาก ผู้ว่าราชการจังหวัดอาจจะตั้ง “ว่าที่กำนัน” โดยอนุโลม
 ใช้วิธีการเช่นเดียวกับการเลือกผู้ใหญ่บ้านก็ได้

4. หมู่บ้านอาสาพัฒนาและป้องกันตนเอง (อพป.)⁹

จากการแทรกซึมบ่อนทำลายของผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ นับตั้งแต่ปี 2518 จึงได้
 จัดตั้งหมู่บ้านอาสาพัฒนาและป้องกันตนเอง หรือ อพป. ขึ้น โดยมีพระราชบัญญัติหมู่บ้านอาสา
 พัฒนา พ.ศ.2518 ระเบียบกระทรวงมหาดไทย ว่าด้วยการจัดระเบียบบริหารหมู่บ้านอาสาพัฒนาและ
 ป้องกันตนเอง พ.ศ.2518 และได้ปรับปรุงเป็นพระราชบัญญัติจัดระเบียบบริหารหมู่บ้านอาสาพัฒนา
 และป้องกันตนเอง พ.ศ.2522 การจัดตั้งหมู่บ้านอาสาพัฒนาและป้องกันตนเองนั้น มีวัตถุประสงค์
 สำคัญเพื่อเพิ่มระบบการบริหารงานของหมู่บ้านให้มีองค์กรที่เข้มแข็งขึ้น โดยเฉพาะการเพิ่ม
 องค์กรบริหารในรูปของคณะกรรมการหมู่บ้าน เป็นคณะกรรมการกลาง (ทำหน้าที่ฝ่ายบริหาร) และ
 กรรมการฝ่ายกิจการต่าง ๆ (ทำหน้าที่ช่วยบริหารและปฏิบัติ) กับให้มีอำนาจหน้าที่เพิ่มมากขึ้น เพื่อ
 ช่วยให้องค์กรเดิมที่มีอยู่ตามกฎหมายลักษณะปกครองท้องที่ อันได้แก่ ผู้ใหญ่บ้านและผู้ช่วย
 ผู้ใหญ่บ้าน บริหารงานหมู่บ้านได้ดียิ่งขึ้น และให้หมู่บ้านมีรายได้ของตนเองพอสมควร ทั้งนี้ โดยมี
 วัตถุประสงค์เพื่อสร้างความมั่นคงในระดับหมู่บ้าน ต่อสู้กับการแทรกซึมและบ่อนทำลายของฝ่าย
 ตรงข้าม การประกาศตั้งหมู่บ้านอาสาพัฒนาและป้องกันตนเอง ได้จัดตั้งในพื้นที่ที่มีปัญหาเกี่ยวกับ
 ความมั่นคงของชาติบางแห่งเท่านั้น โดยการจัดตั้งทำเป็นประกาศกระทรวงมหาดไทย และการ
 กำหนดให้หมู่บ้านใดเป็นหมู่บ้านอาสาพัฒนาและป้องกันตนเอง (อพป.) ตามพระราชบัญญัติจัด
 ระเบียบหมู่บ้านอาสาพัฒนาและป้องกันตนเอง พ.ศ.2522 ได้กำหนดหลักเกณฑ์ไว้ว่า ให้ถือเอา

⁹ พระราชบัญญัติจัดระเบียบบริหารหมู่บ้านอาสาพัฒนาและป้องกันตนเอง

หมู่บ้านตามกฎหมายลักษณะปกครองท้องที่ เป็นหลัก ส่วนการที่จะกำหนดให้หมู่บ้านใด หมู่บ้านหนึ่ง หรือตั้งแต่สองหมู่บ้านขึ้นไป เป็นหมู่บ้านอาสาพัฒนาและป้องกันตนเองนั้น ให้กระทรวงมหาดไทย ประกาศเป็นคราว ๆ ไป ตามความเหมาะสมแห่งสภาพท้องที่ การแก้ไข เปลี่ยนแปลงหรือยุบเลิกหมู่บ้านอาสาพัฒนาและป้องกันตนเอง ให้กระทำโดยประกาศกระทรวงมหาดไทยเช่นเดียวกัน การรวมหมู่บ้านต่างอำเภอเพื่อกำหนดเป็นหมู่บ้านอาสาพัฒนาและป้องกันตนเอง จะกระทำมิได้ดังนั้น หมู่บ้าน อพป. จึงไม่ใช่เป็นการจัดตั้งหมู่บ้านใหม่ แต่เป็นการปรับระบบการบริหารของหมู่บ้าน ตามกฎหมายลักษณะปกครองท้องที่เท่านั้น ปัจจุบันมีจำนวนหมู่บ้าน อพป. ทั้งสิ้น 10,816 แห่ง

สำหรับหมู่บ้านในเขตกรุงเทพมหานครชั้นนอก เนื่องจากพระราชบัญญัติจัดระเบียบบริหารกรุงเทพมหานคร พ.ศ. 2528 ได้กำหนดให้จัดรูปแบบการปกครองของกรุงเทพมหานคร เป็นราชการส่วนท้องถิ่น และแบ่งพื้นที่การบริหารออกเป็นเขตและแขวง แต่ตามพระราชบัญญัติดังกล่าว มิได้ยกเลิกหมู่บ้านในเขตชั้นนอก (อำเภอชั้นนอกเดิมของจังหวัดนครหลวงกรุงเทพธนบุรี) ซึ่งมีการจัดการปกครองหมู่บ้านตามพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พระพุทธศักราช 2457 แต่อย่างใด ในเขตกรุงเทพมหานครชั้นนอก จึงยังจัดรูปแบบการปกครองหมู่บ้านตามพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่อยู่ นอกจากนี้ตามพระราชบัญญัติระเบียบบริหารกรุงเทพมหานคร พ.ศ.2528 ดังกล่าว ยังกำหนดให้ผู้ที่ดำรงตำแหน่งกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน แพทย์ประจำตำบล สารวัตรกำนัน และผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน อยู่แล้วก่อนพระราชบัญญัตินี้ใช้บังคับ คงให้มีอยู่ต่อไปจนกว่าจะหมดความจำเป็น¹⁰

¹⁰ พระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการกรุงเทพมหานคร พ.ศ.2528, ฉบับพิเศษ ราชกิจจานุเบกษา, เล่ม 102 ตอนที่ 115 ลงวันที่ 31 สิงหาคม 2528, มาตรา 132.

ตารางที่ 3 แสดงจำนวนกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน แพทย์ประจำตำบล สรรวัตรกำนัน และผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน
ในเขตกรุงเทพมหานคร

ตำแหน่ง	จำนวน	หมายเหตุ
กำนัน	66	มีอยู่ใน 15 เขต 66 แขวง
ผู้ใหญ่บ้าน	661	
แพทย์ประจำตำบล	66	
สรรวัตรกำนัน	132	
ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน	1,454	

ที่มาของข้อมูล ข้อมูลปี 2539 สำนักบริหารการปกครองท้องถิ่น กรมการปกครอง

ตารางที่ 4 แสดงเปรียบเทียบความแตกต่างของหมู่บ้าน
ตามกฎหมายลักษณะปกครองท้องที่ หมู่บ้านชั่วคราว และหมู่บ้านอาสาพัฒนา
และป้องกันตนเอง (อพป.)

ข้อพิจารณา	หมู่บ้านตามกฎหมาย ลักษณะปกครองท้องที่	หมู่บ้านชั่วคราว	หมู่บ้านอาสาพัฒนาและ ป้องกันตนเอง (อพป.)
1. ความ ถาวรต่อเนื่อง	จัดตั้งเป็นการถาวรตาม ประกาศจังหวัด โดยได้รับ อนุมัติและเห็นชอบจาก กระทรวงมหาดไทย	จัดตั้งเป็นการ ชั่วคราวตามกำหนด ฤดูกาลที่ราษฎรจะ ตั้งชุมนุมกันอยู่ โดย ประกาศของจังหวัด	คงเป็นหมู่บ้านปกติตาม กฎหมายลักษณะปกครอง ท้องที่ ส่วนลักษณะการบริหาร งานเป็นพิเศษ จะเป็นไปตาม สถานการณ์ หากสถานการณ์ เปลี่ยนแปลง ก็อาจยกเลิกและ ใช้ระบบหมู่บ้านปกติ โดย ประกาศของกระทรวง มหาดไทย
2. การจัดตั้ง ประชากร พื้นที่ และเขต การปกครอง	การจัดตั้งแบ่งเป็น 2 กรณี กรณีชุมชนหนาแน่น มีประชากรตั้งแต่ 1,200 คน ขึ้นไป หรือมีจำนวนบ้าน ไม่น้อยกว่า 120 บ้าน กรณีเป็นชุมชนห่างไกล มีประชากรตั้งแต่ 200 คน ขึ้นไป หรือมีจำนวนบ้าน ไม่น้อยกว่า 40 บ้าน เป็น ชุมชนห่างจากชุมชนเดิม ประมาณ 6 กิโลเมตร	การจัดตั้งไม่จำกัด จำนวนประชากร ประชากรยังเป็น ราษฎรในหมู่บ้าน ปกติตามเดิม อยู่ ห่างจากชุมชนเดิม มาก เขตการ ปกครองไม่แน่นอน ขึ้นอยู่กับการชุมนุม ตามฤดูกาลของ ราษฎร	การจัดตั้งไม่จำกัดจำนวน ประชากร และอาจรวมเอา หมู่บ้านปกติตามกฎหมาย ลักษณะปกครองท้องที่ หลาย ๆ หมู่บ้าน เข้าเป็นหมู่บ้าน อพป.เดียวได้

ข้อพิจารณา	หมู่บ้านตามกฎหมาย ลักษณะปกครองท้องที่	หมู่บ้านชั่วคราว	หมู่บ้านอาสาพัฒนาและ ป้องกันตนเอง (อพป.)
3. การปกครอง และการบริหาร หมู่บ้าน	มีผู้ใหญ่บ้านเป็นหัวหน้า ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านเป็นผู้ช่วย และมีคณะกรรมการหมู่บ้าน เป็นที่ปรึกษา	มีว่าที่ผู้ใหญ่บ้าน ทำ หน้าที่เสมือนผู้ใหญ่บ้าน เท่าที่ฤดูกาลที่ราษฎรตั้ง ชุมนุมกันอยู่ เมื่อถึงฤดู กาลใหม่ ก็ให้มีการเลือก ว่าที่ผู้ใหญ่บ้านกันใหม่อีก	มีองค์กรช้อนกับผู้ปกครอง หมู่บ้าน ปกติ เรียกว่า คณะกรรมการหมู่บ้าน อพป. ทำหน้าที่บริหารงาน ในหมู่บ้าน อพป. นั้น ๆ

รูปแบบการปกครองที่เป็นการบริหารราชการส่วนท้องถิ่นในตำบล

ปัจจุบันประเทศไทยมีการจัดการปกครองท้องถิ่นรูปแบบต่าง ๆ กันถึง 6 รูปแบบ คือ องค์การบริหารส่วนจังหวัด เทศบาล สุขาภิบาล องค์การบริหารส่วนตำบล กรุงเทพมหานคร และ เมืองพัทยา ¹¹ โดยการปกครองท้องถิ่นรูปแบบเทศบาล สุขาภิบาล องค์การบริหารส่วนตำบล และ องค์การบริหารส่วนจังหวัด เป็นหน่วยการปกครองท้องถิ่นที่มีอยู่โดยทั่วไปในท้องที่ต่าง ๆ ส่วน กรุงเทพมหานคร และเมืองพัทยา เป็นหน่วยการปกครองท้องถิ่นรูปแบบพิเศษ ซึ่งมีเฉพาะกรุงเทพมหานครและเมืองพัตยาเท่านั้น ดังนั้น การนำเสนอข้อมูลรูปแบบการปกครองท้องถิ่นในตำบล จึงขอเสนอข้อมูลเฉพาะการปกครองท้องถิ่นในรูปแบบขององค์การบริหารส่วนตำบล และสุขาภิบาล เท่านั้น สำหรับเทศบาล และองค์การบริหารส่วนจังหวัดจะไม่กล่าวถึง เนื่องจากว่าหากท้องที่โดยฐานะเป็นเทศบาลแล้ว จะไม่มีการจัดการปกครองในรูปตำบล หมู่บ้าน และไม่มีกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ในท้องที่ของเทศบาล ดังนั้น การปกครองท้องถิ่นในรูปแบบของเทศบาล จึงไม่มีความสัมพันธ์โดยตรงกับบทบาทของกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน และกรณีขององค์การบริหารส่วนจังหวัด เนื่องจากองค์การบริหารส่วนจังหวัดเป็นหน่วยการปกครองท้องถิ่นที่มีพื้นที่ครอบคลุมพื้นที่ทั้งจังหวัด ¹² และไม่มีความสัมพันธ์โดยตรงกับบทบาทของกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน จึงไม่ได้กล่าวไว้ในส่วนนี้เช่นเดียวกัน สำหรับการปกครองในรูปแบบองค์การบริหารส่วนตำบลและสุขาภิบาลมีรายละเอียด ดังนี้

¹¹ พระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการแผ่นดิน พ.ศ.2534 ราชกิจจานุเบกษา ฉบับพิเศษ เล่ม 108 ตอนที่ 156 ลงวันที่ 4 กันยายน 2534.

¹² พระราชบัญญัติองค์การบริหารส่วนจังหวัด พ.ศ.2540, ราชกิจจานุเบกษา หน้า 1 เล่ม 114 ตอนที่ 62 ก ลงวันที่ 31 ตุลาคม 2540, มาตรา 8.

องค์การบริหารส่วนตำบล¹³

องค์การบริหารส่วนตำบล เป็นการปกครองท้องถิ่นที่จัดตั้งขึ้นตามพระราชบัญญัติ ภาตำบล และองค์การบริหารส่วนตำบล พ.ศ.2537 เกิดขึ้นจากการยกฐานะสภาตำบลที่มีรายได้ โดยไม่รวมเงินอุดหนุนในปีงบประมาณที่ล่วงมาติดต่อกันสามปี เฉลี่ยไม่ต่ำกว่าปีละหนึ่งแสน ห้าหมื่นบาท ทั้งนี้ การจัดตั้งจะกระทำโดยประกาศของกระทรวงมหาดไทยและประกาศในราชกิจจานุเบกษา¹⁴ ปัจจุบันกระทรวงมหาดไทยได้ประกาศจัดตั้งองค์การบริหารส่วนตำบลแล้ว จำนวน 6,397 แห่ง คงเหลือสภาตำบลที่ยังไม่ได้ยกฐานะเป็นองค์การบริหารส่วนตำบลอีก 567 แห่ง¹⁵ ซึ่งคาดว่าจะ ในปี 2541 จะยกฐานะขึ้นเป็นองค์การบริหารส่วนตำบลทั้งหมด

องค์การบริหารส่วนตำบลมีอาณาเขตหรือพื้นที่รับผิดชอบครอบคลุมพื้นที่ตำบล ตามพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พระพุทธศักราช 2457 ที่อยู่นอกเขตเทศบาลและ สุขาภิบาล ถ้าตำบลใดมีพื้นที่ที่อยู่ทั้งในและนอกเขตหน่วยราชการบริหารส่วนท้องถิ่น ก็ให้หมาย ความรวมถึงเฉพาะพื้นที่ที่อยู่นอกเขตหน่วยราชการส่วนท้องถิ่น แต่ทั้งนี้ไม่รวมถึงองค์การบริหารส่วน จังหวัด

1. โครงสร้างขององค์การบริหารส่วนตำบล

องค์การบริหารส่วนตำบล มีโครงสร้างประกอบด้วย สภาองค์การบริหารส่วน ตำบล และคณะกรรมการบริหารองค์การบริหารส่วนตำบล

สภาองค์การบริหารส่วนตำบล ประกอบด้วย กำนัน ผู้ใหญ่บ้านทุกหมู่บ้านใน ตำบล แพทย์ประจำตำบล และสมาชิกซึ่งได้รับเลือกตั้งจากราษฎรในแต่ละหมู่บ้าน หมู่บ้านละ 2 คน โดยมีวาระการดำรงตำแหน่งคราวละ 4 ปี ให้อำนาจนายอำเภอแต่งตั้งสมาชิกสภาองค์การบริหาร ส่วนตำบล ตามมติของสภาองค์การบริหารส่วนตำบล เพื่อให้เป็นประธานสภาคนหนึ่ง และรอง ประธานสภาคนหนึ่ง มีวาระการดำรงตำแหน่งคราวละ 2 ปี นับแต่วันที่ได้รับเลือกเป็นประธานหรือ รองประธานสภาองค์การบริหารส่วนตำบล และเลือกสมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบล คนหนึ่ง

¹³ พระราชบัญญัติสภาตำบลและองค์การบริหารส่วนตำบล พ.ศ.2537, ราชกิจจานุเบกษา, ฉบับกฤษฎีกา เล่ม 111 ตอนที่ 53 ก ลงวันที่ 2 ธันวาคม 2537

¹⁴ พระราชบัญญัติสภาตำบลและองค์การบริหารส่วนตำบล พ.ศ.2537, มาตรา 10.

¹⁵ กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย, ประกาศกรมการปกครอง เรื่องแจ้งข้อมูล การปกครอง, ลงวันที่ 14 มกราคม 2541

เป็นเลขานุการ มีวาระการดำรงตำแหน่ง 4 ปี สมาชิกซึ่งดำรงตำแหน่งข้างต้นทั้ง 3 ตำแหน่ง จะดำรงตำแหน่งในคณะกรรมการบริหารในขณะเดียวกันอีกมิได้

สภาองค์การบริหารส่วนตำบลมีหน้าที่ ดังนี้

(1) ให้ความเห็นชอบแผนพัฒนาตำบล เพื่อเป็นแนวทางในการบริหารกิจการขององค์การบริหารส่วนตำบล

(2) พิจารณาและให้ความเห็นชอบร่างข้อบังคับตำบล ร่างข้อบังคับงบประมาณรายจ่ายประจำปี และร่างข้อบังคับงบประมาณรายจ่ายเพิ่มเติม

(3) ควบคุมการปฏิบัติงานของคณะกรรมการบริหารให้เป็นไปตามนโยบายและแผนพัฒนาตำบลตาม (1) และกฎหมายระเบียบ และข้อบังคับของทางราชการ

คณะกรรมการบริหารองค์การบริหารส่วนตำบล มีจำนวน 7 คน ซึ่งนายอำเภอเป็นผู้แต่งตั้งตามมติของสภาองค์การบริหารส่วนตำบล ประกอบด้วย กำนัน สมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบล ซึ่งเป็นผู้ใหญ่บ้าน จำนวนไม่เกิน 2 คน และสมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบลซึ่งได้รับเลือกตั้งไม่เกิน 4 คน คณะกรรมการบริหารจะเลือกกรรมการคนหนึ่งเป็นประธานกรรมการบริหาร และอีกคนหนึ่งเป็นเลขานุการคณะกรรมการบริหาร คณะกรรมการบริหารองค์การบริหารส่วนตำบลดำรงตำแหน่งคราวละ 4 ปี อนึ่ง ตามบทเฉพาะการ ได้กำหนดข้อยกเว้นไว้ว่า ในวาระเริ่มแรกเป็นเวลา 4 ปี นับแต่วันที่พระราชบัญญัตินี้ใช้บังคับ (2 มีนาคม 2538 ถึง 1 มีนาคม 2542) ห้ามมิให้คณะกรรมการบริหาร เลือกกรรมการบริหารเป็นประธานคณะกรรมการบริหาร แต่ให้กำนันเป็นประธานกรรมการบริหารโดยตำแหน่ง

คณะกรรมการบริหารองค์การบริหารส่วนตำบล มีอำนาจหน้าที่ ดังนี้

(1) บริหารกิจการขององค์การบริหารส่วนตำบล ให้เป็นไปตามมติข้อบังคับและแผนพัฒนาตำบล และรับผิดชอบการบริหารกิจการขององค์การบริหารส่วนตำบล ต่อสภาองค์การบริหารส่วนตำบล

(2) จัดทำแผนพัฒนาตำบลและงบประมาณรายจ่ายประจำปี เพื่อเสนอให้สภาองค์การบริหารส่วนตำบลพิจารณาให้ความเห็นชอบ

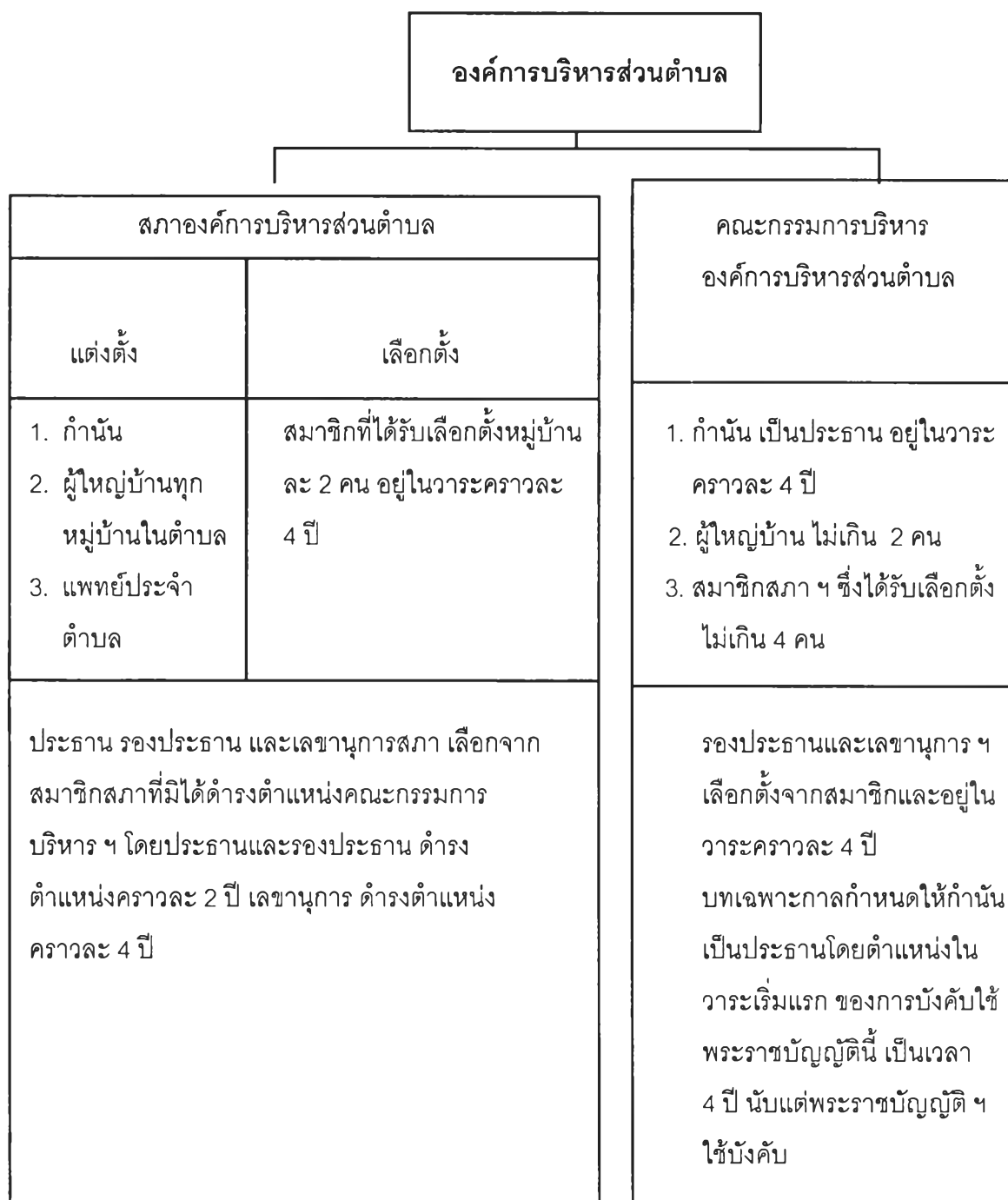
(3) รายงานผลการปฏิบัติและการใช้จ่ายเงินให้สภาองค์การบริหารส่วนตำบลทราบอย่างน้อยปีละ 2 ครั้ง

(4) ปฏิบัติหน้าที่อื่น ๆ ตามที่ทางราชการมอบหมาย

แผนภูมิ

โครงสร้างองค์การบริหารส่วนตำบล ตามพระราชบัญญัติสภาตำบล

และองค์การบริหารส่วนตำบล พ.ศ.2537

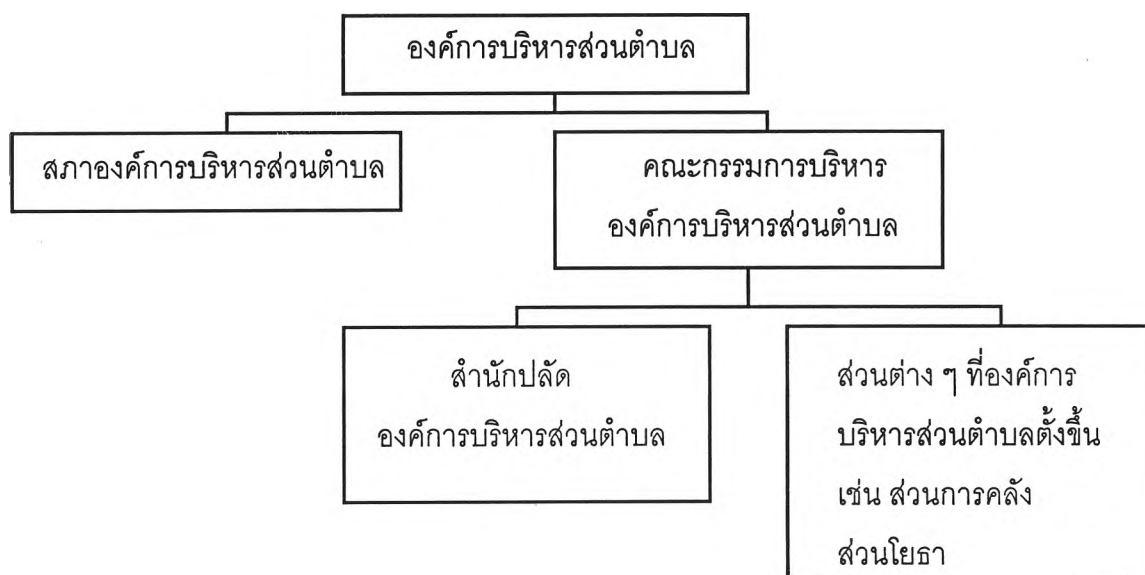

**ตารางที่ 5 แสดงเปรียบเทียบอำนาจหน้าที่ของสภาองค์การบริหารส่วนตำบล
และคณะกรรมการบริหารองค์การบริหารส่วนตำบล ตามพระราชบัญญัติสภาตำบล
และองค์การบริหารส่วนตำบล พ.ศ.2537**

อำนาจหน้าที่	
สภาองค์การบริหารส่วนตำบล	คณะกรรมการบริหารองค์การบริหารส่วนตำบล
1. ให้ความเห็นชอบแผนพัฒนาตำบลเพื่อเป็นแนวทางในการบริหารกิจการขององค์การบริหารส่วนตำบล	1. บริหารกิจการขององค์การบริหารส่วนตำบล ให้เป็นไปตามมติ ข้อบังคับและแผนพัฒนาตำบล และรับผิดชอบต่อสภาองค์การบริหารส่วนตำบล
2. พิจารณาและให้ความเห็นชอบร่างข้อบังคับงบประมาณรายจ่ายประจำปี และร่างข้อบังคับงบประมาณรายจ่ายเพิ่มเติม	2. จัดทำแผนพัฒนาตำบลและงบประมาณรายจ่ายประจำปี เพื่อเสนอให้สภาองค์การบริหารส่วนตำบล พิจารณาให้ความเห็นชอบ
3. ควบคุมการปฏิบัติงานของคณะกรรมการบริหารงาน ให้เป็นไปตามนโยบายและแผนพัฒนาตำบล ตาม 1 และกฎหมาย ระเบียบ และข้อบังคับของทางราชการ	3. รายงานผลการปฏิบัติงานและการใช้จ่ายเงินให้สภาองค์การบริหารส่วนตำบลทราบอย่างน้อยปีละ 2 ครั้ง
	4. ปฏิบัติหน้าที่อื่น ๆ ตามที่ทางราชการมอบหมาย

ในการบริหารงาน องค์การบริหารส่วนตำบล มีพนักงานส่วนตำบลเป็นของตนเอง และอาจแบ่งการบริหารงานออกเป็น สำนักงานปลัดองค์การบริหารส่วนตำบล และส่วนต่าง ๆ ที่องค์การบริหารส่วนตำบลได้ตั้งขึ้น และเพื่อประโยชน์แก่กิจการขององค์การบริหารส่วนตำบล องค์การบริหารส่วนตำบลอาจร้องขอให้ข้าราชการ พนักงาน หรือลูกจ้างของหน่วยราชการ หน่วยงานของรัฐ รัฐวิสาหกิจ หรือหน่วยงานการบริหารราชการส่วนท้องถิ่น ไปดำรงตำแหน่ง หรือปฏิบัติหน้าที่ขององค์การบริหารส่วนตำบลเป็นการชั่วคราวได้

แผนภูมิ
การบริหารงานขององค์การบริหารส่วนตำบล

ในการกำหนดโครงสร้างในการบริหารงานประจำขององค์การบริหารส่วนตำบล สำนักงาน ก.ท. ได้ดำเนินการแบ่งชั้นองค์การบริหารส่วนตำบลออกเป็น 5 ชั้น ซึ่งในปี 2540 มีองค์การบริหารส่วนตำบลทั้งสิ้น 6,397 แห่ง จำแนกชั้นและอัตรากำลังพนักงานส่วนตำบลได้ดังนี้

ตารางที่ 6 แสดงจำนวนองค์การบริหารส่วนตำบล และจำนวนอัตรากำลังพนักงาน/ลูกจ้าง
ที่กำหนดไว้ตามชั้นองค์การบริหารส่วนตำบล

ชั้นขององค์การบริหารส่วนตำบล	จำนวน (แห่ง)	จำนวนอัตรากำลังพนักงาน/ ลูกจ้าง
ชั้น 1 (รายได้ 20 ล้านบาทขึ้นไป)	78	พนักงานไม่เกิน 21 ตำแหน่ง/ ลูกจ้าง 5-24 คน
ชั้น 2 (รายได้ 12 - 20 ล้านบาท)	65	พนักงานไม่เกิน 12 ตำแหน่ง/ ลูกจ้าง 5-24 คน
ชั้น 3 (รายได้ 6 - 12 ล้านบาท)	168	พนักงานไม่เกิน 6 ตำแหน่ง/ ลูกจ้าง 5-24 คน
ชั้น 4 (รายได้ 3 - 6 ล้านบาท)	298	พนักงานไม่เกิน 4 ตำแหน่ง/ ลูกจ้าง 5-24 คน
ชั้น 5 (รายได้ต่ำกว่า 3 ล้านบาท)	5,788	พนักงานไม่เกิน 3 ตำแหน่ง
หมายเหตุ อบต.ที่มีรายได้ต่ำกว่า 3 ล้านบาท กำหนดจำนวนลูกจ้างไว้ ดังนี้		
1.) เกินกว่า 2 ล้านบาทถึง 3 ล้านบาท		ลูกจ้าง 5-18 คน
2.) เกินกว่า 1.5 ล้านบาทถึง 2 ล้านบาท		ลูกจ้าง 5-14 คน
3.) เกินกว่า 1 ล้านบาทถึง 1.5 ล้านบาท		ลูกจ้าง 2-10 คน
4.) เกินกว่า 5 แสนบาทถึง 1 ล้านบาท		ลูกจ้าง 2-8 คน
5.) เกินกว่า 3 แสนบาทถึง 5 แสนบาท		ลูกจ้าง 1-4 คน
6.) ตั้งแต่ 3 แสนบาทลงมา		ลูกจ้าง 1-2 คน

ที่มาของข้อมูล : กองราชการส่วนตำบล กรมการปกครอง

2. อำนาจหน้าที่ขององค์การบริหารส่วนตำบล

องค์การบริหารส่วนตำบล มีอำนาจหน้าที่หลักในการพัฒนาตำบล ทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม นอกจากนั้นแล้ว องค์การบริหารส่วนตำบลยังมีอำนาจหน้าที่ในด้านการบริการประชาชนในฐานะเป็นราชการบริหารส่วนท้องถิ่น โดยมีหน้าที่ภายใต้บังคับแห่งกฎหมาย โดยแบ่งเป็น

หน้าที่ที่ต้องทำในเขตองค์การบริหารส่วนตำบล ได้แก่

- จัดให้มีและบำรุงรักษาทางน้ำและทางบก
- รักษาความสะอาดของถนน ทางน้ำ ทางเดิน และที่สาธารณะ รวมทั้งกำจัดมูล

ฝอยและสิ่งปฏิกูล

- ป้องกันโรคและระงับโรคติดต่อ
- ป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย
- ส่งเสริมการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม
- ส่งเสริมการพัฒนาสตรี เด็ก เยาวชน ผู้สูงอายุ และผู้พิการ
- คัดค้าน ควบคุม และบำรุงรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
- ปฏิบัติหน้าที่อื่นตามทางราชการมอบหมาย

หน้าที่ที่อาจจัดทำกิจการในเขตองค์การบริหารส่วนตำบล (ซึ่งหมายความว่าเลือกทำได้ตามความจำเป็นและความต้องการของท้องถิ่น) ได้แก่

- ให้มีน้ำเพื่อการอุปโภค บริโภค และการเกษตร
- ให้มีและบำรุงการไฟฟ้าหรือแสงสว่างโดยวิธีอื่น
- ให้มีการบำรุงรักษาสถานที่ประชุม การกีฬา การพักผ่อนหย่อนใจ และสวน

สาธารณะ

- ให้มีและส่งเสริมกลุ่มเกษตรกรและกิจการสหกรณ์
- ส่งเสริมให้มีอุตสาหกรรมในครอบครัว
- บำรุงและส่งเสริมการประกอบอาชีพของราษฎร
- การคุ้มครองดูแลและรักษาทรัพย์สินอันเป็นสาธารณสมบัติของแผ่นดิน
- หาผลประโยชน์จากทรัพย์สินขององค์การบริหารส่วนตำบล
- ให้มีตลาด ท่าเทียบเรือ และท่าข้าม
- กิจการเกี่ยวกับการพาณิชย์

แต่อย่างไรก็ตาม อำนาจหน้าที่ขององค์การบริหารส่วนตำบลทั้งหมดข้างต้น กฎหมายกำหนดไว้มิให้เป็นการตัดอำนาจหน้าที่ของกระทรวง ทบวง กรม หรือองค์การหรือหน่วยงานของรัฐ ในอันที่จะดำเนินกิจการใด ๆ เพื่อประโยชน์ของประชาชนในตำบล แต่กระทรวง ทบวง กรม หรือองค์การ หรือหน่วยงานของรัฐนั้น ๆ ต้องแจ้งให้องค์การบริหารส่วนตำบลทราบล่วงหน้าตามสมควร ในกรณีนี้หากองค์การบริหารส่วนตำบลมีความเห็นเกี่ยวกับการดำเนินกิจการดังกล่าว ให้กระทรวง ทบวง กรม หรือองค์การ หรือหน่วยงานของรัฐ นำความเห็นขององค์การบริหารส่วนตำบล ไปประกอบการพิจารณาดำเนินกิจการด้วย

นอกจากนั้น องค์การบริหารส่วนตำบลยังสามารถออกข้อบังคับตำบลเพื่อใช้บังคับในตำบลได้เท่าที่ไม่ขัดต่อกฎหมาย หรืออำนาจหน้าที่ขององค์การบริหารส่วนตำบล ซึ่งในการนี้จะกำหนดค่าธรรมเนียมที่จะเรียกเก็บและกำหนดโทษปรับผู้ฝ่าฝืนด้วยก็ได้ แต่มิให้กำหนดโทษปรับเกินกว่า 500 บาท

อำนาจหน้าที่ในการควบคุม ดูแล ตามกฎหมายที่เกี่ยวข้อง ที่สำคัญได้แก่

พระราชบัญญัติควบคุมอาคาร พ.ศ.2522 ให้อำนาจแก่ประธานกรรมการบริหารองค์การบริหารส่วนตำบลในฐานะเจ้าพนักงานท้องถิ่น ดังนี้

- พิจารณาอนุญาตหรือไม่อนุญาตการก่อสร้าง ดัดแปลง รื้อถอน เคลื่อนย้าย ใช้หรือเปลี่ยนแปลงการใช้อาคาร ตามมาตรา 21 และ 22 ตามพระราชบัญญัติควบคุมอาคาร พ.ศ.2522 รวมทั้งการรับแจ้งต่าง ๆ เกี่ยวกับอาคารตามมาตรา 39 ทวิ

- การฝ่าฝืน กรณีมีการก่อสร้าง ดัดแปลง รื้อถอน หรือเคลื่อนย้ายอาคาร อาจสั่งให้ยุติการดำเนินการได้ รวมทั้งให้แก้ไขให้ถูกต้องได้

- องค์การบริหารส่วนตำบลมีอำนาจออกข้อบังคับตำบลในส่วนที่ยังมิได้มีการออกกฎกระทรวงกำหนด

- พระราชบัญญัติการสาธารณสุข พ.ศ.2535 ให้อำนาจองค์การบริหารส่วนตำบลในฐานะราชการส่วนท้องถิ่น และประธานกรรมการบริหารในฐานะเจ้าพนักงานท้องถิ่นในเรื่องต่างได้แก่ การกำจัดสิ่งปฏิกูลมูลฝอย สุขลักษณะของอาคาร เหตุรำคาญ การควบคุมการเลี้ยงสัตว์หรือปล่อยสัตว์ กิจการที่เป็นอันตรายต่อสุขภาพ

- พระราชบัญญัติโรคพิษสุนัขบ้า พ.ศ.2535

- พระราชบัญญัติและกฎหมายอื่น ๆ ที่กำหนดให้พนักงานส่วนท้องถิ่นเป็นเจ้าพนักงาน เช่น พระราชบัญญัติรักษาความสะอาด และความเป็นระเบียบเรียบร้อยของบ้านเมือง พ.ศ.2535

อำนาจหน้าที่ขององค์การบริหารส่วนตำบลที่กล่าวมานี้ ส่วนใหญ่กำหนดไว้เช่นเดียวกับอำนาจหน้าที่ของเทศบาลตำบลและสุขาภิบาล และมีอำนาจหน้าที่หลายประการที่กำหนดไว้ใกล้เคียงกับอำนาจหน้าที่ของกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ตามที่กำหนดไว้ในกฎหมายลักษณะปกครองท้องถิ่น ซึ่งจะได้วิเคราะห์ให้เห็นในบทต่อไป

3. รายได้และรายจ่ายขององค์การบริหารส่วนตำบล

- รายได้

1) องค์การบริหารส่วนตำบล สามารถจัดเก็บรายได้เอง ได้แก่ ภาษีบำรุงท้องที่ ภาษีโรงเรือน ภาษีป้าย อากรฆ่าสัตว์ ค่าธรรมเนียม ค่าใบอนุญาต และค่าปรับ รายได้จากทรัพย์สิน สาธารณูปโภค การพาณิชย์ รวมทั้งเงินกู้ เงินที่มีผู้อุทิศให้

2) รายได้ ซึ่งหน่วยงานอื่นเก็บแล้วส่งให้องค์การบริหารส่วนตำบล ได้แก่ ภาษีมูลค่าเพิ่ม ภาษีธุรกิจเฉพาะ ภาษีสุรา ภาษีสรรพสามิต ภาษีรถยนต์และล้อเลื่อน รายได้อื่นตามที่รัฐบาลหรือหน่วยงานของรัฐจัดสรรให้

3) รายได้จากทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งหน่วยงานอื่นเก็บแล้วส่งให้องค์การบริหารส่วนตำบล จากอกรังนกนางแอ่น ค่าธรรมเนียมน้ำบาดาล ค่าภาคหลวงแร่ ค่าภาคหลวงป่าไม้ ค่าภาคหลวงปิโตรเลียม อกรประมง และรายได้ตามกฎหมายอุทยานแห่งชาติ

- รายจ่าย

เงินเดือน ค่าจ้าง ค่าตอบแทนอื่น ๆ ค่าใช้สอย ค่าวัสดุ ครุภัณฑ์ ค่าที่ดิน สิ่งก่อสร้าง และทรัพย์สินอื่น ๆ ค่าสาธารณูปโภค เงินอุดหนุนหน่วยงานอื่น รายจ่ายอื่นใดตามข้อผูกพัน หรือตามที่กฎหมาย หรือระเบียบของกระทรวงมหาดไทยกำหนดไว้

4. การกำกับดูแลองค์การบริหารส่วนตำบล

1) นายอำเภอดูแลการปฏิบัติหน้าที่ขององค์การบริหารส่วนตำบล ให้เป็นไปตามกฎหมาย

2) นายอำเภอมีอำนาจยับยั้งการดำเนินการใด ๆ ของสภาองค์การบริหารส่วนตำบล ให้เป็นไปตามกฎหมายได้เป็นการชั่วคราว แล้วรายงานผู้ว่าราชการจังหวัดวินิจฉัย

3) ผู้ว่าราชการจังหวัดมีอำนาจสั่งการให้สมาชิกที่ได้รับเลือกตั้ง คณะกรรมการบริหารออกจากตำแหน่ง หรือยุบสภาองค์การบริหารส่วนตำบลได้

4) การปฏิบัติหน้าที่ของกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน หรือแพทย์ประจำตำบล ในองค์การบริหารส่วนตำบล ให้ถือเป็นการปฏิบัติหน้าที่ตามกฎหมายว่าด้วยลักษณะปกครองท้องถิ่นด้วย

5) กระทรวงมหาดไทย เป็นผู้ออกระเบียบการปฏิบัติงานขององค์การบริหารส่วนตำบล

5. การเปลี่ยนแปลงฐานะขององค์การบริหารส่วนตำบลเป็นเทศบาล

องค์การบริหารส่วนตำบลจะเปลี่ยนฐานะเป็นเทศบาลได้ตามกฎหมายว่าด้วยเทศบาล โดยตราเป็นพระราชกฤษฎีกา ซึ่งจะพ้นจากสภาพแห่งองค์การบริหารส่วนตำบล นับแต่วันที่ ได้มีพระราชกฤษฎีกาจัดตั้งขึ้นเป็นเทศบาลเป็นต้นไป และบรรดางบประมาณ ทรัพย์สิน สิทธิ สิทธิ เรียกร้อย หนี้ พนักงานส่วนตำบล และลูกจ้างขององค์การบริหารส่วนตำบลเดิม ให้โอนเป็นของเทศบาลที่จัดตั้งขึ้น

การที่องค์การบริหารส่วนตำบล เปลี่ยนฐานะเป็นเทศบาลย่อม หมายถึงว่า องค์การบริหารส่วนตำบลนั้น ๆ มีความเจริญเติบโตทางด้านเศรษฐกิจ สังคม รวมทั้งลักษณะทางกายภาพที่เข้าสู่สถานะของการเป็นชุมชนเมือง ในระดับที่มากขึ้นน้อยต่างกันไป

สุขาภิบาล¹⁶

เนื่องจากในเขตพื้นที่ตำบลหลายแห่ง มีการจัดการปกครองท้องถิ่น ในรูปแบบของสุขาภิบาล กระจายอยู่ในท้องที่ต่าง ๆ สุขาภิบาลเป็นองค์การนิติบุคคลที่จัดตั้งขึ้นโดยประกาศกระทรวงมหาดไทย ทั้งนี้ โดยอาศัยอำนาจตามพระราชบัญญัติสุขาภิบาล พ.ศ.2495 ที่ให้ยกฐานะท้องถิ่นอันเป็นที่ตั้งที่ว่าการอำเภอและกิ่งอำเภอทุกแห่ง รวมทั้งตลาดชุมชนตามตำบลสำคัญ ๆ ที่มีคุณสมบัติเข้าหลักเกณฑ์ที่กระทรวงมหาดไทยกำหนดจัดตั้งเป็นสุขาภิบาลได้ วัตถุประสงค์ในการจัดตั้งสุขาภิบาลก็เพื่อที่จะให้ประชาชนในท้องถิ่นได้ฝึกการปกครองตนเองร่วมกับทางราชการ โดยเน้นหน้าที่ที่เกี่ยวกับชีวิตประจำวันของประชาชนในท้องถิ่น มีลักษณะการดำเนินงานไม่ยุ่งยากซับซ้อนมากนัก ปัจจุบันมีการจัดตั้งสุขาภิบาลทั้งสิ้น 981 แห่ง แยกเป็นสุขาภิบาลที่มีรายได้เพียงพอ (มีรายได้ไม่รวมเงินอุดหนุนตั้งแต่ 5 ล้านบาทขึ้นไป) ซึ่งมีประธานมาจากการเลือกตั้ง จำนวน 313 แห่ง และสุขาภิบาลที่มีรายได้ไม่เพียงพอ ประธานมาจากการแต่งตั้ง จำนวน 668 แห่ง¹⁷

¹⁶ พระราชบัญญัติสุขาภิบาล พ.ศ.2495, ราชกิจจานุเบกษา, เล่ม 69 ตอนที่ 63 ลงวันที่ 14 ตุลาคม 2495

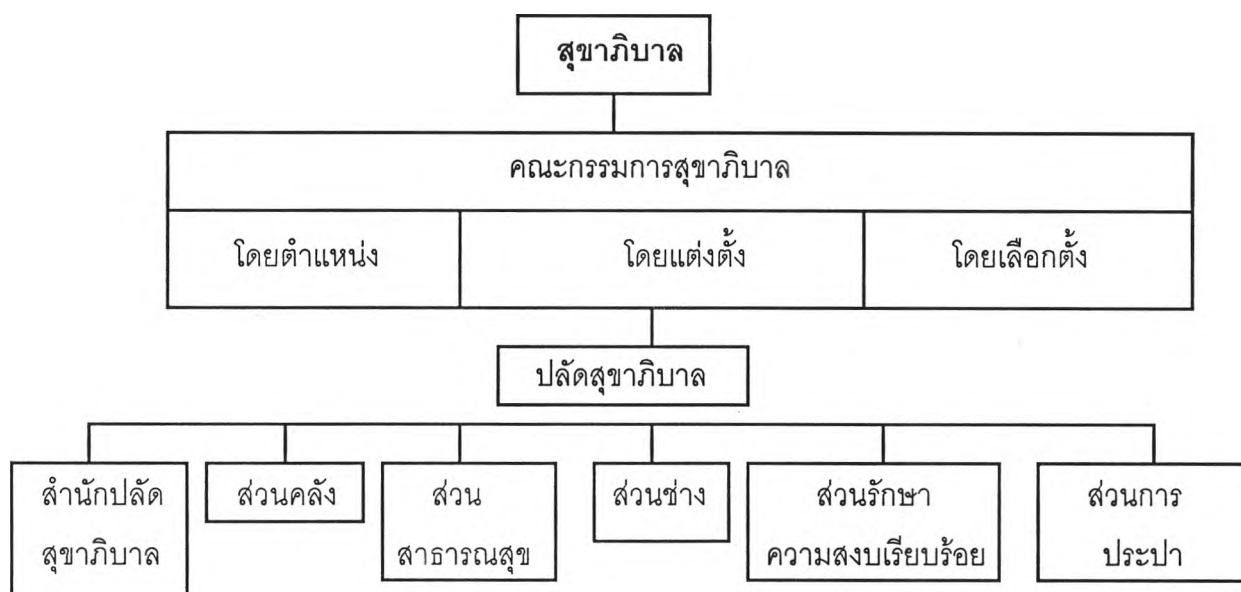
¹⁷ กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย, ประกาศกรมการปกครอง เรื่อง แจกข้อมูลทางการปกครอง, ลงวันที่ 14 มกราคม 2541

1. โครงสร้างของสุขาภิบาล

โครงสร้างการบริหารงานของสุขาภิบาลอยู่ในรูปของคณะกรรมการสุขาภิบาล ประกอบด้วย นายอำเภอแห่งท้องที่ เป็นประธาน กรรมการสุขาภิบาลที่มาจากการเลือกตั้งเป็นรองประธาน หัวหน้าสถานีตำรวจ สาธารณสุขอำเภอและสมุหบัญชีอำเภอที่สุขาภิบาลนั้นตั้งอยู่เป็นกรรมการ กำนันและผู้ใหญ่บ้านในเขตสุขาภิบาล เป็นกรรมการ กรรมการสุขาภิบาลโดยการเลือกตั้ง 4 คน (อยู่ในวาระ 5 ปี) เป็นกรรมการ และปลัดอำเภอซึ่งผู้ว่าราชการจังหวัดแต่งตั้ง 1 คน เป็นกรรมการสุขาภิบาล

แผนภูมิ

การจัดรูปแบบการปกครองของสุขาภิบาล

2. อำนาจหน้าที่ของสุขาภิบาล

สุขาภิบาลอำนาจทำกิจการภายในเขตสุขาภิบาล ดังต่อไปนี้

- (1) ให้มีและบำรุงทางน้ำและทางบก
- (2) ให้มีและบำรุงทางระบายน้ำ
- (3) รักษาความสะอาดของถนน ทางเดิน และที่สาธารณะ
- (4) การกำจัดมูลฝอยและสิ่งปฏิกูล
- (5) ป้องกันและระงับโรคติดต่อ
- (6) ให้มีน้ำสะอาดหรือการประปา

- (7) ให้มีโรงฆ่าสัตว์
- (8) ให้มีตลาด ท่าเทียบเรือ และท่าข้าม
- (9) ให้มีสุสานและฌาปนสถาน
- (10) ให้มีและบำรุงการไฟฟ้าหรือแสงสว่างโดยวิธีอื่น
- (11) ป้องกันและระงับสาธารณภัย
- (12) ให้มีเครื่องใช้ในการดับเพลิง
- (13) ให้มีและบำรุงสถานที่ทำการพิทักษ์รักษาคนเจ็บไข้
- (14) ส่งเสริมให้ราษฎรได้รับการศึกษาอบรม
- (15) บำรุงและส่งเสริมการทำมาหากินของราษฎร
- (16) ให้มีและบำรุงสถานที่สำหรับการกีฬา การพักผ่อนหย่อนใจ สวนสาธารณะ

สวนสัตว์ ตลอดจนสถานที่ประชุมอบรมราษฎร

- (17) การส่งเสริมศาสนา วัฒนธรรมและศีลธรรม
- (18) การสาธารณสุข
- (19) การพาณิชย์
- (20) กิจกรรมอื่น ๆ ซึ่งจำเป็นเพื่อประโยชน์ของราษฎรและท้องถิ่น หรือกิจกรรมอื่น

ซึ่งกฎหมายบัญญัติเป็นกิจการของสุขาภิบาล

สุขาภิบาลอำนาจทำกิจการนอกเขต เมื่อ

- (1) การนั้นจำเป็นต้องทำและเป็นการเกี่ยวเนื่องกับกิจการที่ดำเนินตามอำนาจ

หน้าที่อยู่ภายในเขตตน

- (2) ได้รับความยินยอมจากสภาเทศบาล คณะกรรมการสุขาภิบาล สภาจังหวัด

หรือสภาตำบลท้องถิ่นที่เกี่ยวข้อง และ

- (3) ได้รับอนุมัติจากรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย

สุขาภิบาลอาจทำการร่วมกับบุคคลอื่น โดยก่อตั้งบริษัทจำกัดหรือถือหุ้นในบริษัท

จำกัด เมื่อ

- (1) บริษัทจำกัดนั้นมีวัตถุประสงค์เฉพาะเพื่อกิจการค้าขายอันเป็นสาธารณูปโภค
- (2) สุขาภิบาล ต้องถือหุ้นเป็นมูลค่าเกินกว่าร้อยละห้าสิบของทุนที่บริษัทนั้นจดทะเบียนไว้

ในกรณีที่มีเทศบาล องค์การบริหารส่วนจังหวัด องค์การบริหารส่วนตำบลหรือสุขาภิบาลถือหุ้นอยู่ในบริษัทเดียวกัน ให้นำหุ้นที่ถือกันรวมกัน และ

- (3) ได้รับอนุมัติจากรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย

การเปลี่ยนแปลงจำนวนหุ้นที่สมาชิกถืออยู่ในบริษัทจำกัด ต้องได้รับอนุมัติจากรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย

ความใน (1) และ (2) ไม่ใช่บังคับในกรณีที่บริษัทจำกัด ที่สมาชิกมาร่วมก่อตั้งหรือถือหุ้นนั้น ไม่มีเอกชนถือหุ้นอยู่ด้วย

สมาชิกมีอำนาจตราข้อบังคับสมาชิกได้โดยไม่ขัดหรือแย้งต่อบทกฎหมายในกรณี ดังต่อไปนี้

(1) เพื่อปฏิบัติการให้เป็นไปตามอำนาจหน้าที่ของสมาชิกที่กำหนดไว้ในพระราชบัญญัตินี้

(2) ในกรณีที่มีกฎหมายบัญญัติไว้ ให้สมาชิกตราข้อบังคับหรือให้มีอำนาจตราข้อบังคับได้

ในข้อบังคับสมาชิกนั้น จะกำหนดโทษปรับผู้ละเมิดข้อบังคับสมาชิกไว้ด้วยก็ได้ แต่ห้ามมิให้กำหนดเกินกว่าหนึ่งร้อยบาท และให้ถือเป็นความผิดหูโทษ

ถ้าผู้กระทำผิดไม่ชำระค่าปรับภายในสามสิบวันนับแต่คำพิพากษาถึงที่สุด ให้ยึดทรัพย์ผู้นั้นแทนค่าปรับหรือมิฉะนั้น บังคับให้ผู้กระทำผิดทำงานโยธาแทนตามกำหนดวัน ซึ่งคำนวณโดยค่าจ้างแรงงานรายวันในท้องถิ่นอันสมาชิกได้กำหนดไว้โดยข้อบังคับสมาชิก แต่ห้ามมิให้บังคับให้ทำงานโยธาเกินกำหนดสองเดือน

นอกจากที่ได้มีกฎหมายบัญญัติไว้เป็นอย่างอื่น ข้อบังคับสมาชิกนั้นให้ใช้ได้เมื่อผู้ว่าราชการได้ลงชื่ออนุมัติ และได้ประกาศไว้โดยเปิดเผยที่สำนักงานสมาชิกแล้วเจ็ดวัน เว้นแต่ในกรณีฉุกเฉิน ถ้ามีข้อความระบุไว้ในข้อบังคับสมาชิกให้ใช้ข้อบังคับได้ทันที ก็ให้ใช้บังคับได้ในวันที่ได้ประกาศนั้น

3. รายได้และรายจ่ายของสมาชิก

รายได้

ภายใต้บังคับแห่งกฎหมาย สมาชิกอาจมีรายได้ ดังต่อไปนี้

- (1) ภาษีอากรตามแต่จะมีกฎหมายกำหนดไว้
- (2) ค่าธรรมเนียม ค่าใบอนุญาต และค่าปรับ ตามแต่จะมีกฎหมายกำหนดไว้
- (3) รายได้จากทรัพย์สินของสมาชิก
- (4) รายได้จากการสาธารณูปโภคของสมาชิก
- (5) พันธบัตรหรือเงินกู้ตามแต่จะมีกฎหมายกำหนดไว้

(6) เงินกู้จากกระทรวง ทบวง กรม หรือองค์การต่าง ๆ ทั้งนี้ สหกรณ์ต้องได้รับอนุมัติจากกระทรวงมหาดไทย

(7) เงินอุดหนุนจากรัฐบาล

(8) เงินที่มีผู้อุทิศให้เป็นการกุศลสาธารณประโยชน์

(9) เงินรายได้อื่นใดตามแต่จะมีกฎหมายกำหนดไว้

รายจ่าย

รายจ่ายของสหกรณ์แบ่งออกเป็น 7 ประเภท

(1) เงินเดือน

(2) ค่าใช้จ่าย

(3) การจร

(4) รายจ่ายในการลงทุน

(5) การชำระหนี้เงินกู้

(6) การจ่ายตามข้อผูกพัน

(7) รายจ่ายในกิจการอื่นใดตามแต่จะมีกฎหมายกำหนดไว้

4. การควบคุมดูแลสหกรณ์

ให้ผู้ว่าราชการจังหวัดมีหน้าที่ควบคุมดูแลสหกรณ์ในจังหวัดนั้น ให้ปฏิบัติตามอำนาจหน้าที่โดยถูกต้องตามกฎหมาย ในการนี้ให้มีอำนาจสั่งให้เพิกถอน หรือให้ระงับการปฏิบัติหน้าที่ไม่ชอบด้วยกฎหมาย หรือขัดต่อความสงบเรียบร้อยของประชาชน หรือขัดต่อระเบียบของกระทรวงมหาดไทย และให้มีหน้าที่ชี้แจง แนะนำตักเตือนสหกรณ์ และตรวจสอบกิจการ เรียกรายงาน เอกสาร หรือสถิติใด ๆ จากสหกรณ์มาตรวจ ตลอดจนเรียกกรรมการสหกรณ์หรือพนักงานสหกรณ์มาชี้แจงหรือสอบสวนได้

ให้ผู้ตรวจการเทศบาลจังหวัดมีหน้าที่ช่วยผู้ว่าราชการจังหวัด ควบคุมดูแลสหกรณ์ในจังหวัดนั้น

ให้กระทรวงมหาดไทยจัดให้มีการตรวจสอบการคลัง การบัญชีหรือการเงินอื่น ๆ ของสหกรณ์

5. การเปลี่ยนฐานะของสหกรณ์เป็นเทศบาล

เมื่อท้องที่อันเป็นที่ตั้งสหกรณ์แห่งใด มีความเจริญ และมีรายได้เพิ่มมากขึ้นก็สามารถยกฐานะขึ้นเป็นเทศบาลได้ โดยตราเป็นพระราชกฤษฎีกาตั้งเทศบาล